

Defense-Maritime Diplomacy of the Islamic Republic of Iran with Emphasis on Strategic Naval Performance

Behzad Seyfi*

Assistant Professor of Law, School of Management and Marine Commissioner, Imam Khomeini University of Marine Sciences, Nowshahr, Nowshahr, Iran

Sied Ebrahim Hemati

Faculty member of the Department of Management and Marine Commissioner of Imam Khomeini University of Marine Sciences Nowshahr, Nowshahr, Iran

Received: 24, July, 2020

Accepted: 03, October, 2020

Abstract

By the order of the Supreme Leader of the Revolution, which is based on peaceful defense diplomacy, the Islamic Republic of Iran, with the presence of the Navy of the Islamic Republic of Iran, turned its eyes to the home seas, the Persian Gulf and the Sea of Oman, to reduce the illegitimate presence of colonial powers. The special role of the Islamic Republic as an important country in the world has gone far. The Maritime Defense Diplomacy of the Islamic Republic of Iran is based on peace and non-domination and non-domination to advance specific defense goals and work. Due to its location in the northern Indian Ocean, adjacent to Khali Jafars, the Strait of Hormuz, the Sea of Oman and the Caspian Sea, Iran has a special geopolitical and maritime position in the region and the world. Have a great impact on protecting national interests and achieving its defense goals. The findings of this study, while explaining the content the model of maritime defense diplomacy, indicate that the use of defense-maritime diplomacy measures of the Supreme Leader of the Revolution and its presence in international waters in promoting defense-maritime diplomacy of the Islamic Republic of Iran. The continuation of this process has led to the maritime authority and national dignity of and has played a significant role in promoting and protecting the national interests.

Key words: defense diplomacy, marine authority, naval strategy, Peace, Maritime.

* **Corresponding Author:** behzadseyfiii@yahoo.com

دیپلماسی دفاعی - دریایی جمهوری اسلامی ایران

با تأکید بر عملکرد نیروی دریایی راهبردی

بهزاد سیفی*

استادیار حقوق دانشکده مدیریت و کمیسر دریایی، دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره) نوشهر، نوشهر، ایران

سید ابراهیم همتی

عضو هیئت علمی گروه مدیریت دانشکده مدیریت و کمیسر دریایی دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره) نوشهر،
نوشهر، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۰۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۷/۱۲

چکیده

جمهوری اسلامی ایران با فرمان رهبر انقلاب که مبتنی بر دیپلماسی دفاعی صلح‌آمیز بود، با حضور نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران نگاه خود را از دریاهاى خانگی که همان خلیج فارس و دریای عمان می‌باشد، در راستای کم‌رنگ نمودن حضور نامشروع قدرت‌های استعماری در منطقه و ایفای نقش ویژه جمهوری اسلامی به‌عنوان کشوری مهم در جهان به دور دست برده است. دیپلماسی دفاعی دریایی جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر صلح و عدم‌سلطه‌پذیری و عدم‌سلطه‌گری برای پیشبرد هدفها و کارویژه‌های دفاعی است. ایران به‌واسطه قرارگرفتن در شمال اقیانوس هند، مجاورت با خلیج‌فارس، تنگه هرمز، دریای عمان و دریای خزر از موقعیت ژئوپلیتیکی و دریایی ویژه‌ای در منطقه و جهان برخوردار است و اقتدار دریایی و برخوردار از یک نیروی دریایی قدرتمند و کارآمد می‌تواند تأثیر بسزایی در صیانت از منافع ملی و دستیابی به اهداف دفاعی آن داشته باشد. یافته‌های این پژوهش ضمن تبیین الگوی دیپلماسی دفاعی دریایی، بیانگر این است که بهره‌گیری از تدابیر دیپلماسی دفاعی - دریایی رهبر انقلاب در کنار حضور در آب‌های بین‌المللی در ارتقای دیپلماسی دفاعی - دریایی جمهوری اسلامی ایران تأثیر بسزایی داشته و تداوم این روند موجب اقتدار دریایی و عزت ملی گردیده و نقش تعیین‌کننده‌ای در پیشبرد و حفاظت از منافع ملی دارد.

واژگان کلیدی: دیپلماسی دفاعی، اقتدار دریایی، نیروی دریایی راهبردی، صلح، دریایی.

DOI: 10.22080/jpir.2020.2947

* نویسنده مسئول: behzadseyfiii@yahoo.com

صفحات: ۱۶۳-۱۴۳

مقدمه

امروزه توجه کشورها به امنیت دفاعی به دلیل روند نزولی توسل به زور برای تأمین خواسته‌ها و هدف‌های خود، نسبت به سال‌های پیش کمتر شده است و در مقابل، تأمین رفاه و توسعه اقتصادی و امنیت اجتماعی و فرهنگی با اهتمام بیشتری دنبال می‌شود. در نتیجه کشورها در چارچوب چنین روندی، مأموریت‌های جدیدی را برای ارتش و نیروهای دفاعی خود تعریف می‌کنند. دیگر، کارکرد نیروهای نظامی و انتظامی فقط محدود به دوران جنگ و دفاع نبوده و این نیروها قادرند در زمان صلح نیز به تأمین منافع و اهداف ملی یک کشور کمک نمایند. در چنین چارچوبی مفهوم دیپلماسی دفاعی مورد توجه نخبگان سیاسی و نظامی قرار گرفته است (انعامی علمداری، ۱۳۸۹: ۱۳۰).

دیپلماسی دفاعی، ناظر بر اولویت و برجسته‌سازی کاربست و بهره‌گیری از ظرفیت دیپلماسی، گفتگو و تعامل و همه ابزارهای غیرقهری برای پیشبرد هدف‌ها و کارویژه‌های دفاعی است که در آن بهره‌گیری از ابزارهای غیرنظامی برای کسب بالاترین هدف‌های دفاعی و در نهایت، هدف‌های ملی، مدنظر قرار می‌گیرد (انعامی علمداری، ۱۳۸۵: ۹۴). دیپلماسی دفاعی ملی ای موفق و کارآمد خواهد بود که راهبرد خود را متناسب با موقعیت و ظرفیت نیروهای مسلح - اش در کنار سایر مؤلفه‌ها از جمله موقعیت ژئوپلیتیکی کشورش انتخاب نماید. دیپلماسی دفاعی و کارکردهای دفاعی در انجام مأموریت صیانت از تمامیت ارضی محدود به سرزمین کشورها نمی‌شود و امکان تهدید فراتر از محدوده ارضی از سایر قلمروهای جغرافیایی از قبیل: هوا، فضا و به‌ویژه دریا نیز وجود دارد. از این‌رو دیپلماسی دفاعی صرفاً محدود به دیپلماسی دفاعی زمینی نمی‌شود و ممکن است با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی یک کشور، دیپلماسی دفاعی دریایی آن از اهمیت بسیار بالایی برخوردار باشد.

دریا همواره به‌عنوان نقطه تقابل قدرت‌های بزرگ بوده است. از این‌رو سیادت و کنترل دریایی نقش بسیار بالایی برای کشورها در دستیابی به قدرت دریایی و تأمین امنیت جهانی و منافع ملی و بین‌المللی داشته است. به‌گونه‌ای که تحت کنترل بودن دریاها، خانگی و حضور و تسلط بر آب‌های بین‌المللی یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های کشورهای قدرتمند می‌باشد. جمهوری اسلامی ایران به‌واسطه قرار گرفتن در شمال اقیانوس هند، مجاورت با خلیج فارس، تنگه هرمز، دریای عمان و دریای خزر از موقعیت ژئوپلیتیکی و دریایی ویژه‌ای در منطقه و جهان برخوردار است، اقتدار دریایی و برخورداری از یک نیروی دریایی قدرتمند و کارآمد نه تنها می‌تواند تأثیر بسزایی در صیانت از منافع ملی و دستیابی به اهداف دفاعی داشته باشد بلکه در دستیابی به یک سیاست دفاعی موفق نیز مؤثر و کارآمد باشد.

رهبر انقلاب، دسترسی به آب‌های آزاد و اهتمام به دریانوردی در طول تاریخ را زمینه ورود ملت‌ها به میدان تمدن و تسلط بر دنیا می‌شمارند. این حقیقت، مسلم است که برخی از کشورهای صاحب دریا با درک این مزیت و درنوردیدن مرزهای آبی با استفاده از دانش و فناوری دریانوردی و عزم و اراده سیاسی و اقتصادی برای کشف سرزمین‌های جدید و کسب منافع تازه پای در کشتی‌های خود گذاشته و با تکیه بر قدرت دریایی، استیلا و سلطه نظامی، سیاسی، اقتصادی و حتی فرهنگی خود را بر بخش بزرگی از جهان برای مدت‌های طولانی ایجاد و حفظ نموده که تأثیر این برتری تا این عصر نیز دیده می‌شود. از این رو جمهوری اسلامی ایران با فرمان رهبر انقلاب که مبتنی بر دیپلماسی دفاعی صلح‌آمیز بوده، نگاه خود را از دریاهاى خانگی که همان خلیج فارس و دریای عمان می‌باشد، توسط نیروی دریایی راهبردی ارتش و با اتکا بر دیپلماسی دفاعی دریایی به دور دست برده، موجب حضور جمهوری اسلامی ایران در عرصه آب‌های بین‌المللی شده است.

بالا بردن قدرت بازدارندگی با اتکا به اندیشه‌های دفاعی رهبر انقلاب از مواردی است که اهمیت و ضرورت این تحقیق را نمایان می‌سازد؛ چرا که بررسی و تحلیل این اندیشه، ما را در رساندن به مقصود کمک نموده و از طرفی دیگر تبیین ابعاد مختلف این اندیشه در راستای تقویت و بهینه‌سازی نگرش دفاعی در دستیابی به یک دیپلماسی دفاعی دریایی قوی از اهمیت و ضرورت خاصی برخوردار است.

هدف از این تحقیق، تبیین ابعاد دیپلماسی دفاعی دریایی، بررسی و تحلیل اندیشه دیپلماسی دفاعی دریایی رهبر انقلاب، بررسی عملکرد نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران و همچنین ملزومات ارتقای دیپلماسی دفاعی دریایی کشور می‌باشد.

روش تحقیق نوشتار حاضر تحلیلی - توصیفی است. جمع‌آوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای می‌باشد.

۱- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۱-۱- دیپلماسی دفاعی دریایی

زمانی باور بر این بود که دیپلماسی، اولین خط دفاع و دفاع، آخرین خط دیپلماسی است؛ به این معنا که نظامیان تنها باید زمانی وارد عرصه دیپلماسی شوند که همه روش‌های غیرنظامی به

شکست انجامیده باشد. در نتیجه میان دیپلماسی به‌عنوان اصلی‌ترین ابزار سیاست دفاعی، خط و مرز مشخصی وجود داشت و ورود حوزه دفاعی و نظامی در عرصه دیپلماسی اغلب با بی‌اعتمادی دیپلمات‌ها نسبت به این امر همراه بود و این همان رویکرد سنتی به موضوع راهبرد و جنگ بود که براساس آن، جنگ ادامه سیاست با ابزارهای دیگر است (علیدوستی شهرکی، رحمتی‌پور، بهار ۱۳۹۷: ۱۱۱). با پایان جنگ سرد و کاهش نظامی‌گری در عرصه سیاست بین‌الملل و فراهم شدن زمینه همکاری‌های مختلف میان کشورها از جمله در حوزه نظامی و دفاعی، کشورها خط سیر جدیدی را برای فعالیت نظامیان تعریف کردند (قهرمان‌پور، ۱۳۸۵: ۳).

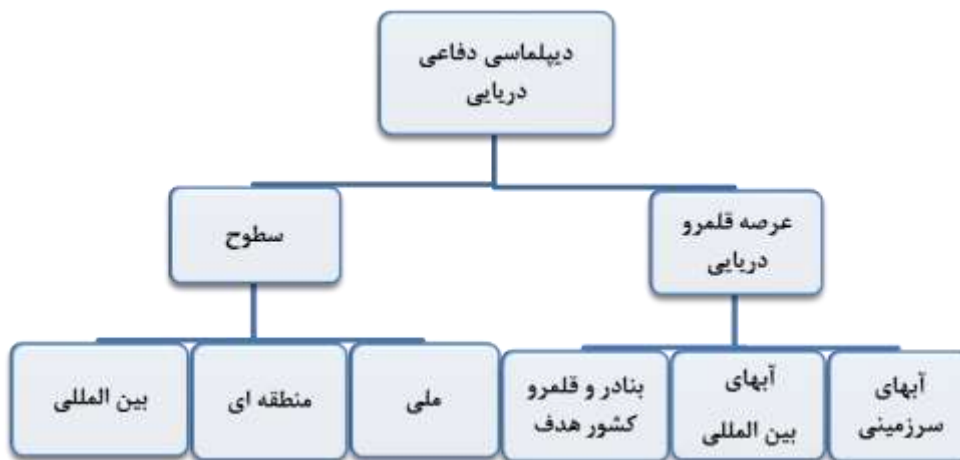
امروزه کارکرد نیروهای نظامی فقط محدود به زمان جنگ نبوده و حتی در زمان صلح نیز طیفی از کاربردهای مختلف از انجام رزمایش‌های نظامی مشترک و مبادله اطلاعات نظامی گرفته تا ارسال کمک‌های انسان‌دوستانه را در بر می‌گیرد. این مفهوم توسط وزارت دفاع انگلستان در طرحی با عنوان «بررسی دفاع راهبردی» توسعه یافت و عنوان دیپلماسی دفاعی را دریافت کرد. دیپلماسی دفاعی براساس الگوی مفهومی تعریف شده در وزارت دفاع انگلستان، ناظر بر «تأمین نیروهای مسلح لازم برای وزارت دفاع به‌منظور انجام اقدام‌های مختلف محوله دائر بر رفع خصومت، اعتمادسازی و همکاری و کمک به ایجاد یک نیروی مسئول و دموکراتیک» است (ساعد، ۱۳۸۹: ۶۵).

از این منظر کارویژه اصلی دیپلماسی دفاعی را می‌توان در تحقق و پیاده‌کردن راهبرد بازدارندگی و کاربرد آن در تعامل واحدهای سیاسی با دیگر واحدهای نظام بین‌الملل دانست. در این مسیر، دیپلماسی دفاعی به‌عنوان بخشی از این راهبرد تلاش می‌کند تا در روند تعاملی با یک واحد سیاسی به‌طرف مقابل تفهیم کند که چه وسایل و ابزاری را می‌توان به‌کار گرفت که ضمن برطرف نمودن نقاط افتراق‌انگیز، حرکتی انجام شود که دو کشور در یک فرآیند همکاری-تعامل قرار گیرند و بتوانند هدف‌های مورد نظر را از راه‌های مسالمت‌آمیز کسب کنند (علیدوستی، ۱۳۸۸: ۱۶۶). طراحی دیپلماسی دفاعی مبتنی بر این برداشت است که قدرت دفاعی پنهان برای بازدارندگی کافی نیست، بلکه این قدرت باید در عمل و تعامل با دیگر دولت‌ها، بازدارندگی اثربخش را تحکیم می‌نماید (ساعد، ۱۳۸۹: ۶۶).

دیپلماسی دارای دو محیط اثرگذاری ملی و بین‌المللی است و دیپلماسی دفاعی در سه سطح دولتی، منطقه‌ای و بین‌المللی عمل می‌کند و برای ایفای عملکرد مطلوب در این سه سطح، نیازمند قدرت نظامی مناسب و متناسب می‌باشد. فقدان این مزیت باعث می‌شود که دیپلماسی دفاعی به همکاری‌های سنتی نظامی در سطح دوجانبه دولتی محدود شود. سطح دوجانبه شامل مبادله‌های

آموزشی نظامی، اعزام وابسته‌های نظامی و دفاعی، همکاری‌های نظامی دوجانبه، توافق‌های دفاعی و همکاری‌های علمی - دفاعی و فنی دوجانبه و مذاکره برای ایجاد پایگاه‌های نظامی است. در سطح منطقه‌ای، دیپلماسی دفاعی مشمول ایجاد ساختارهای امنیتی منطقه‌ای، حل منازعه‌های منطقه‌ای، جلوگیری از بروز منازعه‌های منطقه‌ای و حضور در پیمان‌های امنیتی است و در سطوح بین‌المللی، وظیفه دیپلماسی دفاعی شامل حضور در عملیات حفظ صلح سازمان ملل، حضور در عملیات بشردوستانه سازمان ملل و حضور در پیمان‌های نظامی فرامنطقه‌ای خواهد بود (علمداری انعامی، ۱۳۸۹: ۱۳۸). در حوزه دیپلماسی دفاعی که نسبت به دیپلماسی سیاسی خاص‌تر می‌باشد نیز می‌توان با توجه به کارکرد نیروهای نظامی که کنشگران اصلی دیپلماسی دفاعی می‌باشند و نیز عرصه به‌کارگیری آنها، حوزه‌های کاربردی‌تر را برای دیپلماسی دفاعی تعریف نمود. از این‌رو به‌نظر می‌رسد در میان نیروهای نظامی، نیروی دریایی به فراخور حوزه مأموریتش که آب‌های سرزمینی و عرصه بین‌المللی می‌باشد، می‌تواند در عرصه دیپلماسی دفاعی بسیار مؤثر باشد (جدول شماره ۱).

جدول (۱): الگوی عمومی دیپلماسی دفاعی دریایی با مطالعه محتوایی

«آلفرد ماهان^۱»، دریادار آمریکایی، از جمله استراتژیست‌هایی بود که با طرح استراتژی قدرت دریایی، یک راهبرد کلان برای سیاست خارجی آمریکا پیشنهاد داد. به‌نظر ماهان، قدرت دریایی

^۱. Alfred Mahan

مهم‌ترین مؤلفه قدرت نظامی بود زیرا دریا مسیر عمده تجارت است. این دریادار آمریکایی برای توجیه اهمیت قدرت دریایی و ارتباط آن با تجارت به امپراتوری بریتانیا و قدرت دریایی آن اشاره می‌کند. وی به آمریکایی‌ها توصیه کرد قدرت دریایی خود را توسعه دهند تا بر آبراه‌های بین‌المللی کنترل داشته باشند. بنابر نظریات ماهان، قدرت ملی یک کشور بیشتر از آن که به وسعت آن کشور وابسته باشد، به خطوط ساحلی و ویژگی‌های لنگرگاه‌هایش بستگی دارد (سیاری، خانزادی، ۱۳۹۱: ۱۷). با اینکه نظریه ماهان مبتنی بر اقتدار نظامی آمریکا بوده ولی از محتوای نظریه او می‌توان دریافت که مؤثرترین راه برای رسیدن به این امر را در توسعه سیاست و تسلط دریایی توسط نیروی دریایی آمریکا می‌دانسته است که لازمه اصلی آن به‌کارگیری نیروی دریایی در عرصه دیپلماسی دریایی بوده است و بهترین راه برای اقتدار کشورش را در توسعه این نوع از دیپلماسی دیده است.

در دیپلماسی دفاعی دریایی، قدرت دفاعی دریایی کشور را باید به خارج از حوزه سرزمینی نیز گسترش داد؛ چراکه قلمروهای دریایی مختلف که در کنوانسیون حقوق دریاها گسترش یافته این فرصت را برای کشورهای ساحلی فراهم آورده است؛ به عبارتی سپر دفاعی کشور را در منطقه انحصاری - اقتصادی و فلات قاره قرار داده است. در دیپلماسی دفاعی دریایی علاوه بر نیروهای مسلح لازم به منظور انجام اقدام‌های مختلف در چارچوب دیپلماسی دفاعی، محیط و ظرفیت مناسبی برای بهره‌گیری و ظرفیت‌سازی منطقه‌ای و بین‌المللی وجود دارد که بهره‌گیری از آن موجبی برای تقویت راهبردها و سازوکارهای دفاعی کشور خواهد بود. از این‌رو بهترین شیوه برای بهره‌گیری از دیپلماسی دفاعی دریایی، به‌کارگیری نیروی دریایی ای است که ماهیتی نظامی، علمی، سیاسی و بین‌المللی دارد و به‌فراخور موقعیت و مأموریت‌هایی که در پیش دارد، نسبت به سایر نیروها از امکانات بیشتری برای تقویت دیپلماسی دفاعی کشور برخوردار است؛ به عبارتی حرکت روزانه هزاران کشتی نظامی و غیرنظامی با مقاصد گوناگون در پهنه اقیانوس‌ها، دریاها و دریاچه‌ها فرصتی فراهم آورده است که نیروهای دریایی در بین سایر نیروهای نظامی از وضعیت مناسب‌تری برخوردار باشد؛ چراکه به‌طور معمول نیروهای زمینی و یا هوایی عمدتاً در محدوده مرزی خود عمل می‌کنند و برخورد یگان‌های عملیاتی کشورها محدود به همسایگان و بسیار محدود و تحت شرایط خاص مناطق مرزی است. از این‌رو سیاست دفاعی دریایی جمهوری اسلامی ایران بایستی با توجه به شرایط و الزامات جدید این محیط تقویت شود تا بتواند واکنش مناسب، منعطف و منطبق بر وضعیت جاری را از خود نشان دهد (کرمی، ۱۳۸۴: ۳۱).

۱-۲- دیپلماسی دفاعی - دریایی در اندیشه رهبر انقلاب

اصل حاکم بر دیپلماسی دفاعی در اندیشه ایشان، اصالت صلح است. «دیپلماسی دفاعی رهبر انقلاب یکی از مهمترین محورهای اندیشه دفاعی رهبری می‌باشد. اصولی که رهبری در زمینه دیپلماسی دفاعی دارند: نفی سلطه‌گری، سلطه‌پذیری و مقابله با امپریالیسم جهانی؛ دفاع از کیان اسلام و مسلمانان با تاکید بر وحدت جهان اسلام، اصل حمایت از مظلومان جهان، خودباوری ملی و خوداتکایی و دفاع هوشمندانه در برابر تهدیدات جدید می‌باشد» (صفوی، ۱۳۹۳). بهره‌گیری از دریا نیز از نظر ایشان کاملاً مبتنی بر اندیشه دفاعی می‌باشد و نفی هر گونه سلطه‌گری و سلطه‌پذیری در اندیشه ایشان مشهود است (جدول شماره ۲). برای نمونه ایشان در همین راستا بیان می‌دارند: «ما یک ملت صلح طلبیم؛ اما آن کسانی که پیشرفت کار خودشان را با حضور نظامی، با تحکم نظامی، با زورگویی‌های معمول می‌خواهند تأمین کنند، باید در مقابل خودشان یک نیروی مقتدر را حس کنند؛ و مظهر اقتدار ملت در دریا، شما نیروی دریایی هستید که در سرتاسر این سواحل طولانی استقرار دارید». ایشان در خصوص بهره‌گیری و حضور در دریا می‌فرمایند: «ما برخلاف استعمارگران در فکر این نیستیم که از تسلط دریایی استفاده نامشروع کنیم. عزت ملت ایران به معنای ذلیل کردن ملت‌های دیگر نیست؛ ما این را حرام می‌دانیم». همچنین در خصوص حضور در دریای آزاد و اصل آزادی دریای آزاد می‌فرمایند: «جمهوری اسلامی ایران اهل تجاوز نیست ولی اهل حضور در آب‌های آزاد است زیرا آب‌های آزاد دنیا متعلق به همه و بستری برای انتقال فرهنگ است» (بیانات رهبر انقلاب - ۹۰/۰۵/۲۱).

جدول (۲): الگوی عمومی دیپلماسی دفاعی دریایی با مطالعه راهبردهای رهبر انقلاب

دیپلماسی دفاعی دریایی رهبر انقلاب	
اصول:	کارویژه
نفی سلطه‌پذیری و سلطه‌گری	مقابله با تهدیدات قدرت‌های فرامنطقه‌ای
اصل آزادی دریاها	تأمین امنیت دریایی جمهوری اسلامی ایران و کشورهای منطقه
احترام به حاکمیت سایر ملت‌ها	راهبردی خواندن نداجا
دفاع از کیان اسلام و حمایت از مظلوم	اعزام نداجا به آب‌های بین‌المللی
ترویج فرهنگ انقلاب اسلامی	گسترش حوزه ماموریت نداجا و حضور در دریای آزاد
خودباوری ملی و خوداتکایی	گسترش دیپلماسی دریایی
دفاع هوشمندانه و شناسایی تهدیدات	توسعه سواحل مکران

رهبر انقلاب دیپلماسی دفاعی دریایی را با مدنظر قراردادن دریایی بودن کشور و احتمال اینکه بزرگترین تهدیدهایی که کشورمان را تهدید می‌نماید از جانب دریا است، مطرح می‌نماید. ایشان در خصوص وضعیت دریایی کشور می‌فرمایند: «در کشور ما در طول سالیان دراز، به مسأله دریانوردی بسیار بی‌احترامی و بی‌اهتمامی شده است، یعنی ما آن مردمی هستیم که وقتی در یک طرف مرزمان به آب رسیدیم، متوقف شدیم! برخلاف ملت‌هایی که وقتی به آب رسیدند، پایشان را در قایق‌هایشان گذاشتند و مثلاً تا هندوستان آمدند. ... ما نه! ... ماندم تا آنهایی که دریاها را تصرف کردند بیایند و دریای ما را تصرف کنند و وارد خشکی ما هم بشوند. این‌طوری شده دیگر، جزیره هرمز، بندرعباس و بوشهرمان در طول همین مرزهایی که الان دست شماست، مدت‌ها دست بیگانگان بود. ... بنابراین شما یعنی ملت ایران از این جهت خیلی عقب هستید» (سیاری، خانزادی، ۱۳۹۱: ۳۰).

برهمن اساس، رهبر انقلاب در سال ۸۸ و در نگرشی کلان و راهبردی، بحث نیروی دریایی راهبردی را مطرح کردند، مسلماً «توسعه نیروی دریایی ایران و راهبردی خواندن این نیرو و حضور در آب‌های بین‌المللی در جهت کم‌رنگ نمودن حضور نامشروع قدرت‌های استعماری در منطقه و ایفای نقش ویژه جمهوری اسلامی به‌عنوان کشوری مهم در جهان می‌باشد» (سیفی، نصرآبادی، ۱۳۹۸: ۶۶).

۲- کارکردها و الزام‌های دیپلماسی دفاعی دریایی در پرتو عملکرد نیروی دریایی راهبردی ارتش

روشن است، شاخص امنیتی ایران به‌واسطه حضور یک قدرت نظامی رقیب در آب‌های استراتژیک خلیج فارس منفی شده و حضور نظامی انگلستان و آمریکا در این منطقه از نفوذ و کنترل مؤثر جمهوری اسلامی بر خلیج فارس در مواقع بحران خواهد کاست و امنیت جنوبی ایران را در زمان شکل‌گیری بحران‌ها بسیار شکننده خواهد نمود. دیپلماسی دفاعی در رهیافت ایرانی، خاتمه بخشیدن به همه ابعاد استعمار و تحکیم برآیندهای تحول در روابط بین‌المللی است که در آن همه دولت‌ها و ملت‌ها نیازمند امنیت بوده و باید در استقرار امنیت همگانی و صیانت از آن نقش داشته باشند (ساعد، علیدوستی، ۱۳۹۰: ۱۰۵).

طرح دیپلماسی دفاعی دریایی برای جمهوری اسلامی ایران در شرایطی که بخش اعظم منافع ملی و منابع ما در دریا قرار دارد و یا از طریق دریا تأمین می‌شود و در عین حال بزرگ‌ترین تهدیدهای منابع و امنیت ملی ما از طریق دریاها متصور می‌شود، ضروری است. اساساً سیاست دفاعی ایران در دریا در «چارچوب دکترین امنیت ملی شکل گرفته و دکترین امنیت

ملی ایران مبتنی بر اصل «بازدارندگی و دفاع همه جانبه است» (کرمی، ۱۳۸۴: ۵۴). فعال‌سازی دیپلماسی دریایی گامی مؤثر در تولید و زایش بیش از پیش قدرت ملی ج.ا.ا. است. به‌نظر نگارنده ابتکار دیپلماسی دفاعی دریایی جمهوری اسلامی ایران را همان‌گونه که ذکر شد می‌بایستی در اندیشه رهبر انقلاب جستجو نمود و گسترش آن را نیز در پرتو عملکرد نیروی دریایی و فرماندهی و کارکنان آن یافت. اما بنا به‌نظر برخی، جمهوری اسلامی ایران در حوزه دیپلماسی دفاعی دارای سابقه سیزده ساله می‌باشد که تولید ادبیات آن به ابتکار دریادار «شمخانی» و اندیشه‌های وی در مدیریت وزارت دفاع و در پرتو راهبرد «حفظ قدرت منطقه‌ای» باز می‌گردد (ساعد، ۱۳۸۹: ۸۴). با وجود این برای داشتن یک دیپلماسی دفاعی فعال، باید اقتدار و همگامی در سطح روابط خارجی و همچنین فعال‌سازی و تعامل ساختارهای درونی قدرت و به تعبیر دیگر، اتصالات کارآمد و مؤثر فراملی داشت و در عین حال، در سطح داخلی از آسیب‌پذیری راهبردی کمتری برخوردار بود. دیپلماسی دفاعی دریایی ایران مبتنی بر سه بعد اقدامات دفاعی-دریایی ملی، منطقه‌ای و بین-المللی می‌باشد که در این بخش ضمن بیان مؤلفه‌های ملی و بین‌المللی که مؤثر در تقویت دیپلماسی دفاعی دریایی جمهوری اسلامی ایران بوده است، در پرتو عملکرد نیروی دریایی که متأثر از اندیشه رهبر انقلاب می‌باشد، بررسی می‌نماییم (جدول شماره ۳).

جدول (۳): کارکردها و اقدامات دیپلماسی دفاعی - دریایی نیروی دریایی راهبردی ا.ج.ا.

کارکردها و اقدامات دیپلماسی دفاعی - دریایی نیروی دریایی راهبردی ا.ج.ا.	
اقدامات ملی	اقدامات منطقه‌ای - بین‌المللی
پرورش نیروی انسانی متخصص بدون نیاز به خارج خوداتکایی در عرصه صنعت نظامی دریایی	تقویت همکاری‌های دوجانبه
گسترش حوزه مأموریت نداجا	تقویت همکاری‌های منطقه‌ای
امنیت و ثبات سازی	بهره‌گیری از دیپلماسی دفاعی دریایی
توسعه سواحل مکران	به‌کارگیری دیپلماسی دفاعی دریایی همسو با سیاست خارجی
توسعه اقتصادی: حفظ خطوط مواصلاتی کشتیرانی	برگزاری رزمایش‌های دریایی مشترک
توسعه فرهنگی	مبارزه با دزدی دریایی و تروریسم دریایی
سوق دادن نداجا به‌سمت آب‌های بین‌المللی	تأمین امنیت منطقه‌ای و مشارکت در تأمین امنیت بین-المللی
	رئیس دوره‌ای کنفرانس کشورهای حاشیه اقیانوس هند

۲-۱- اقدامات ملی در راستای تقویت دیپلماسی دفاعی دریایی

۲-۱-۱- توسعه صنایع و تجهیزات نظامی دریایی

تسلیمات از اساسی‌ترین محورهای امور دفاعی می‌باشد. تأمین امنیت کشور مستلزم این است که برای مقابله با سلاح‌های نوین، دفاعی مناسب و اطمینان بخش جستجو شود (ساعد، ۱۳۸۹: ۱۲۵). با ظهور انقلاب اسلامی و قطع روابط نظامی ایران با آمریکا، پشتیبانی تجهیزات نظامی عملاً قطع شد و کشور ما در شرایط تحریم کامل قرار گرفت. بر اثر جنگ تحمیلی، ایران به خوبی دریافت که یکی از عوامل بازدارنده در دیپلماسی دفاعی، ارتقای توان نظامی در حوزه صنعت و تجهیزات نظامی است. توان موشکی ایران بخشی از همین راهبرد و دکترین صنعت دفاعی است. علاوه بر این، توسعه توان نظامی در افزایش اقتدار دریایی و به تبع آن در توسعه و راهبرد دیپلماسی دفاعی مؤثر و تاثیرگذار می‌باشد. نیروی دریایی تقریباً تمام آنچه را که یک نیروی دریایی قدرتمند باید داشته باشد، خود با همکاری وزارت دفاع و سایر سازمان‌های مرتبط کشوری و لشکری تأمین می‌نماید. تعمیر و بازسازی و ساخت انواع موشک‌های ساحل به دریا، هواپیمای بدون سرنشین، ساخت انواع مختلف زیردریایی، ناوچه، قایق‌های تندرو، رزم‌ناوها و غیره همه تنها گوشه‌ای از توانایی ساخت تسلیحات صنایع دریایی کشور است که در ارتقای دیپلماسی دفاعی دریایی ایران و بازدارندگی مؤثر بوده است.

۲-۱-۲- گسترش حوزه مأموریت نیروی دریایی راهبردی ایران

ایران از طریق خلیج فارس و تنگه هرمز با سیستم جهانی پیوند می‌خورد. رهبر انقلاب با علم به این موضوع می‌فرمایند: «امروز دشمن ما، فلان کشور همسایه خلیج فارس نیست. دشمنی که ما احتمال حمله و تهدید او را می‌دهیم کسی است که در اقیانوس‌ها گسترش یافته است؛ بنابراین در خلیج فارس، جنگ کردن داخل خانه است، در حالی که در دریای عمان جنگ کردن در عرصه‌ی وسیع بیرون خانه است» (بیانات رهبر انقلاب ۱۳۸۷/۹/۶). به نظر می‌رسد ایشان در قالب اندیشه بازگشت به دریا، برای دفاع از خلیج فارس، راهکاری را در قالب این مثال مطرح می‌نمایند؛ «آن وقت‌ها زمانی که در جنگ‌های تن به تن شمشیر مطرح بود، می‌گفتند هر کسی شمشیرش بلندتر باشد، بازوها و دستش طولانی‌تر باشد این در جنگ پیروز می‌شود یا احتمال پیروزی بیشتر است؛ واقعیت قضیه این است دشمن ممکن است شما را از چند هزار کیلومتری هدف قرار بدهد، به این نکات باید توجه کنید، هم مصونیت ایجاد کنید و هم امکان تهاجم پیدا کنید» (بیانات رهبر انقلاب ۱۳۸۷/۹/۶). علت این تدبیر این است که حضور در خلیج فارس و تنگه هرمز در حال حاضر به‌عنوان عامل قدرت برای ایران محسوب نمی‌گردد بلکه عامل ضعف قدرت ملی ایران است. ایران وابسته‌ترین

کشور منطقه به تنگه هرمز است و ۱۰۰ درصد صادرات انرژی فسیلی ایران و بیش از ۸۰ درصد صادرات و واردات آن از طریق مسیر فوق‌الذکر انجام می‌شود. پس در شرایط بحرانی، ایران به شدت آسیب‌پذیر خواهد بود. بنابراین سواحل دریای عمان منطقه امن‌تری جهت خروج نسبی ایران از تهدیدات موجود و تهدیدات مفروض است (شیخ زاده، و همکاران، ۱۳۹۱). ایران از طریق این عرصه آبی می‌تواند به یک قدرت نظامی با حوزه عملکرد میان اقیانوسی تبدیل شود و از حوضچه خلیج فارس خود را بیرون بکشد زیرا حوضچه خلیج فارس امکان تبدیل شدن ایران به یک قدرت دریایی را فراهم نمی‌کند (حافظ‌نیا، رومینا، ۱۳۸۴: ۱۸). پیامد این اندیشه این است که افزایش حضور ناوگان دریایی ج.ا.ا. در آب‌های آزاد، باعث تغییر موازنه دریایی در حاشیه شمالی اقیانوس هند و مناطق پیرامونی آن و سبب پذیرش ایران به عنوان قدرت دریایی در توازن قوای منطقه‌ای می‌شود.

۲-۱-۳- امنیت و ثبات‌سازی

دیپلماسی دفاعی سعی در جایگزین کردن تنش با ثبات دارد. این یک تئوری ثبات‌محور است که علاوه بر پیشبرد سیاست‌های کلان ملی، می‌تواند زمینه مناسبی برای مدیریت بحران و محیط امنیتی به شمار آید (میرزائی و همکاران، زمستان ۱۳۹۳: ۷). بنابراین گام برداشتن در مسیر راهبرد ملی به منظور دستیابی به اهداف کلان نظام، مستلزم برخورداری از امنیت در حوزه‌های مختلف است. نیروهای مسلح در کنار سایر ارکان قدرت ملی، نقشی اساسی در برقراری امنیت ملی ایفا می‌کنند. برخورداری از امنیت ملی در حوزه دریا، مستلزم برخورداری از قدرت دریایی است؛ جایی که به شدت متأثر از تفکر دولتمردان، سیاست‌های کلان کشور و اهداف ملی است. برای کشوری دریایی مانند ایران که منافع، اقتصاد و امنیت آن با دریاها پیوند خورده است، برخورداری از راهبرد دریایی مناسب، حیاتی و الزامی است (اعظمی، فرشته‌منش، ۱۳۹۱). قدرت‌های جهان بر این امر اذعان نموده‌اند که ایران قدرتی مهم در منطقه می‌باشد و همواره به عنوان یک قدرت منطقه‌ای، موقعیت مهمی را در حفظ ثبات و امنیت منطقه داراست و خواستار تأمین امنیت منطقه‌ای توسط کشورهای ساحلی منطقه و کوتاه شدن دست بیگانگان و عدم دخالت قدرت‌های خارجی می‌باشد.

۲-۱-۴- تأکید بر حضور و توسعه سواحل مکران

دریای مکران شاهراه خلیج فارس به آب‌های آزاد است، در صورت لزوم (بروز جنگ)، به عنوان یک اهرم فشار قابل ملاحظه می‌توان از انتقال کشتی‌های حامل انرژی دشمن جلوگیری کرد. در بحث دفاعی به هنگام جنگ با توجه به وجود پایگاه‌های نظامی می‌توان تلفات غیرنظامیان را کاهش داد. به جهت جلوگیری از آسیب‌دیدگی و از بین رفتن یگان‌های شناور سطحی و زیرسطحی و ادوات و

امکانات نظامی می‌توان پایگاه نظامی پراکنده ساخت. از دیگر مزیت این استراتژی، توانایی جلوگیری از رزم دریایی در یک نقطه و طولانی‌تر کردن جنگ به‌منظور تحمیل شرایط موجود به دشمن است (عسگری براریان، دراوری، ۱۳۹۱). بنای این مهم نیز یکی از تدابیر رهبر انقلاب بوده است که ضمن سوق دادن توجه مسئولین به اهمیت آن می‌فرمایند: «امروز شرایط با گذشته بسیار متفاوت است و ساحل ممتد و طولانی این منطقه در اختیار دولتی مستقل و ملتی سرافراز و بیدار است که قدرت و اراده ملی خود را می‌شناسد و با اتکاء به خداوند، اراده خود را بر هر قدرت سیاسی و نظامی تحمیل و او را مجبور به عقب‌نشینی خواهد کرد» (بیانات رهبر انقلاب - ۹۳/۹/۹).

با توجه به این تأکیدات و تدابیر رهبر انقلاب بوده است که امروز نیروی دریایی به‌سمت سواحل مکران سوق داده شده و موجب تقویت و توان رزمی - پشتیبانی پایگاه دریایی کنارک و استقرار پایگاه‌های دریایی جدید علاوه بر کنارک در امتداد سواحل مکران از قبیل منطقه دوم ولایت جاسک و گسترش پایگاه دریایی پسابندر در دورترین نقطه مرزی شرق کشور شده است که علاوه بر تقویت دیپلماسی دفاعی دریایی کشور، منجر به ایجاد زمینه توسعه اقتصادی و زمینه ورود سرمایه‌گذاری خارجی به این مناطق، به‌ویژه بندر چابهار شده است.

۲-۱-۵- خدمت به توسعه اقتصاد ملی: تأمین امنیت مرزهای دریایی و حفظ خطوط مواصلاتی تجاری

یکی از کارکردهای دیپلماسی دفاعی، خدمت‌رسانی به توسعه اقتصاد ملی از راه‌های گوناگون است. ایجاد امنیت دفاعی و تقلیل آسیب‌پذیری در برابر تهدیدها، امنیت عمومی و امنیت ملی را ارتقا خواهد بخشید و این امنیت پایدار، زمینه‌ساز توسعه و آبادانی کشور خواهد بود (ساعد، ۱۳۸۹: ۸۲). سیاست دفاعی توسعه دیپلماسی کشور در دفاع از منافع اقتصادی در آب‌های بین‌المللی بر عهده نیروی دریایی نهاده شده است. قدرت دریایی و دیپلماسی دفاعی دریایی فقط برای دفاع از تمامیت ارضی و آبی کشور در برابر حمله مستقیم متجاوز نیست، بلکه با حفظ خطوط مواصلاتی و تأمین امنیت دریایی به چرخه اقتصاد ملی و بین‌المللی و قدرت اقتصادی و سیاسی کمک می‌کند.

یکی از اهداف حضور نیروی دریایی در آب‌های آزاد، تأمین خطوط مواصلاتی و حمایت از حمل و نقل دریایی کشور است (جعفری، و همکاران، ۱۳۹۱). بنابراین چه در زمان جنگ و چه در زمان صلح، ناوگان تجاری و نیروی دریایی، وابستگی بسیاری به یکدیگر دارند. صیانت از مرزهای دریایی و تأمین امنیت آبراه‌های ملی، مأموریت اصلی نیروهای نظامی دریایی کشور می‌باشد و ناوگان تجاری با حمایت و تکیه بر این امنیت است که اقدام به فعالیت‌های گوناگون در بنادر شمالی و جنوبی کشور می‌نمایند و حتی فراتر از آن حضور مقتدرانه نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در

آب‌های بین‌المللی نه تنها برای ناوگان تجاری خودی بلکه برای کشتیرانی سایر کشورها نیز امنیت دریایی را به‌همراه داشته است. برای نمونه «نیروی دریایی ارتش برای اینکه اقتصاد کشور در مقابل پدیده شوم دزدی دریایی و تروریسم دریایی دچار آسیب نشود، تا سال ۱۳۹۵، ۳ هزار و ۸۴۴ فرزند کشتی نفتکش و تجاری را در خلیج عدن اسکورت نموده است» (پایگاه اطلاع رسانی نداجا - ۹۵/۹/۵).

۲-۱-۶- هدایت نیروی دریایی به سمت دریای آزاد

نقش بنیادین نیروهای دریایی از دوران قدیم تاکنون حول دو محور نائل شدن به قلمروهای دریایی و ممانعت از دسترسی دشمن به قلمروهای دریایی در گردش می‌باشد (Bergdahl Jonsson, 2008:9). جمهوری اسلامی ایران برای نشان دادن اقتدار کشور و بهره‌برداری از دریاها در جهت توسعه کشور نیاز به یک نیروی دریایی راهبردی دارد؛ چرا که در ادبیات نظامی دنیا، نیروی دریایی کشوری که بتواند ضمن حضور در سطح دریاها، در اقیانوس‌ها نیز به‌طور مستمر حضور و دریانوردی داشته باشد و مأموریت خود را انجام دهد، یک نیروی دریایی راهبردی است (جهانی‌راد، ۱۳۹۱). از همین‌رو در پی رهنمودهای رهبر انقلاب، از سال ۱۳۸۸ منطقه‌ز مأموریت نداجا گسترش پیدا کرده و شامل محدوده‌های وسیع‌تری شده است.

علت اصلی این امر این است که دشمن ما در چند دهه گذشته، دشمنی با توان یا قدرت دریا پایه بوده است. بنابراین برای دشمنی که دارای قدرت دریا پایه است، امکانات مقابله یا دفاع در مقابل این دشمن هم باید دریا پایه باشد. نگاه رهبر انقلاب در پرداختن به تجهیزات پیشرفته دریایی، به‌ویژه شناورها که نقش بسیار عمده‌ای دارند، و تأکید ایشان بر راهبردی شدن نیروی دریایی نیز در همین راستا بوده است. امروز پیوستگی خلیج فارس و دریای عمان به ما این‌گونه دیکته می‌کند که برای دفاع از این دریاها باید حضوری فراتر از این منطقه داشته باشیم و این در حقیقت همان دست بلندی است که مدنظر رهبر انقلاب بوده و حضور نداجا تا دهانه ورودی دریای احمر و حتی زیر مدار ۱۰ درجه را شامل می‌شود. این حضور در حقیقت اقدامی مقابله‌ای در برابر حضور نیروهای فرامنطقه‌ای قلمداد می‌گردد و این گستردگی حضور نیروی دریایی در عرصه دریاها، ما را از یک قدرت منطقه‌ای به یک قدرت فرامنطقه‌ای تبدیل کرده است و اثر تعیین‌کننده‌ای در سرنوشت جنگ احتمالی آینده دارد. ضمن اینکه چنین نیرویی در زمان صلح می‌تواند با ایفای نقش بازدارنده در برابر تهدیدات تأثیر محسوسی در خنثی کردن و مقابله با تهدیدات داشته باشد (جهانی‌راد، ۱۳۹۰).

۲-۲-۲- اقدامات منطقه‌ای - بین‌المللی در راستای تقویت دیپلماسی دفاعی دریایی

۲-۲-۲-۱- همکاری‌های دوجانبه و تقویت آن

این سطح از دیپلماسی دفاعی، سابقه زیادی دارد و در دوران دیپلماسی چندجانبه معاصر هنوز هم از کاربردی ویژه برخوردار است (ساعد، ۱۳۸۹: ۸۷). در سال‌های اخیر نیروی دریایی چندین معاهده دفاعی و تفاهم‌نامه بین‌المللی با کشورهای از جمله؛ روسیه، چین، عمان و کشورهای حاشیه اقیانوس هند امضا نموده است. این معاهده‌ها شامل؛ همکاری دفاعی در حوزه امنیت سایبری، اصلاح بخش دفاعی دریایی، آموزش، تجهیزات، فناوری و تکنولوژی بوده است. به‌منظور ادامه برنامه‌های دیپلماسی دریایی در حال حاضر تقویت تمرکز بر روی حوزه‌هایی است که دارای منفعت متقابل هستند. از جمله این حوزه‌ها عبارتند از: ساخت ناو، فضای سایبر، علم و تکنولوژی، عملیات‌های ضد تروریسم، بازسازی، آموزش دفاعی، جمع‌آوری اطلاعات و بازدارندگی است. دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران از طریق حضور فعال نیروی دریایی ارتش در آب‌های اقیانوس هند و گسترش و تعمیق تعاملات دوجانبه دریایی با کشورهای مهم ساحلی اقیانوس هند از جمله هند، پاکستان، آفریقای جنوبی، اندونزی، مالزی و برخی کشورهای شرق دور نظیر چین و ژاپن پیگیری و گسترش یافته است. رایزنی فرمانده و معاونین نیروی دریایی در بازدید از نمایشگاه تجهیزات نیروی دریایی در سال ۱۳۹۳ در روسیه با همتایان خود از کشورهای آلمان، یونان، لهستان، پاکستان، امارات، کویت و مذاکره درباره مسائل دریایی و همکاری درباره تأمین امنیت آبراه‌های بین‌المللی و مبارزه با دزدان دریایی و تروریسم، دیدار سالیانه با وابستگان نظامی کشورهای خارجی و دیدار دوجانبه فرمانده نیروی دریایی ا.ا. با فرماندهان حاضر در نشست کشورهای حاشیه اقیانوس هند تحت عنوان اجلاس آیونز در تهران در سال ۱۳۹۷ از نتایج دیپلماسی نیروی دریایی راهبردی بوده است (پایگاه اطلاع‌رسانی نداجا).

۲-۲-۲-۲- همکاری‌های منطقه‌ای و تقویت آن

محورهای کنشگری منطقه‌ای مبتنی است بر ایجاد و گسترش کمی و کیفی سازوکارهای دفاعی؛ پیشگیری و حل منازعه‌ها؛ انعقاد پیمان‌های دفاعی - امنیتی منطقه‌ای؛ حضور در پیمان‌های امنیتی موجود؛ انعقاد معاهده‌های خلع سلاحی منطقه‌ای؛ انعقاد پیمان عدم تجاوز؛ ایجاد کمیسیون‌های منطقه‌ای دفاعی (ساعد، ۱۳۸۹: ۸۸). بنابراین آنچه در دیپلماسی دفاعی اهمیت دارد، تنش‌زدایی با کشورهای منطقه از جمله شورای همکاری خلیج فارس، کشورهای عربی و اروپاست (کرمی، ۱۳۸۴: ۳۲). نیروی دریایی با دیپلماسی فعال و با حضور فرمانده و معاونان ارشد آن در کشورهای منطقه و فرماندهان منطقه‌ای و نشست‌های بین‌المللی، ضمن انجام مذاکرات مختلف

نسبت به طرح دیدگاه‌های جمهوری اسلامی ایران و دفاع از مواضع آن اقدام نموده و ضمن توسعه روابط دفاعی نظامی کشور، به توسعه دیپلماسی دفاعی دریایی کشور کمک نموده است. فرمانده نیروی دریایی با شرکت در سمینار فرماندهان نیروی دریایی کشورهای حاشیه اقیانوس هند در امارات (ابوظیبی، استرالیا، آفریقای جنوبی، اندونزی)، شرکت در نشست بین‌المللی امنیت دریایی اندونزی (جاکارتا)، شرکت در نشست فرماندهان نیروی دریایی کشورهای همسایه حاشیه دریای خزر، سفر به سریلانکا، روسیه، چین، قزاقستان، و ... و ملاقات با همتایان خود در جهت همکاری‌های مشترک، برگزاری رزمایش‌های مشترک و بازدید ناوهای دو کشور از بنادر یکدیگر و همکاری‌های آموزشی و فنی، همکاری در زمینه تأمین امنیت دریایی و مبارزه با پدیده دزدی دریایی، برگزاری اجلاس فرماندهان نیروی دریایی کشورهای حاشیه اقیانوس هند در تهران و انتخاب فرمانده نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان رئیس این اجلاس برای دو سال به تبیین دیدگاه جمهوری اسلامی ایران در زمینه چگونگی برقراری امنیت دریایی و خطوط مواصلاتی دریایی، به توسعه و فعال‌سازی دیپلماسی دفاعی دریایی جمهوری اسلامی ایران کمک نموده است (پایگاه اطلاع رسانی نداجا).

۲-۲-۳- بهره‌گیری از دیپلماسی دفاعی دریایی سیار در عرصه دریا

بازدیدهای نیروی دریایی از بنادر مختلف یک اقدام سیاسی و حضور در آب‌های آزاد، یک فعالیت بین‌المللی است. جمهوری اسلامی ایران یکی از ماهرترین کشورها در استفاده از عملیات‌های نظامی تاکتیکی برای قدرت دادن به پیام‌های استراتژیک خود است تا بدین ترتیب بر تصمیم‌گیران سیاسی منطقه‌ای و غربی تأثیر گذارد که نقش نیروی دریایی راهبردی بسیار مهم و روشن است. این نیرو همواره نقش یک سفارتخانه سیار را داشته است که با برافراشتن پرچم کشور در اقصی نقاط جهان به‌عنوان سفیر، نماینده و مظهر اراده ملی و پشتوانه‌ای آشکار و در عین حال صلح‌آمیز در حمایت از دیپلماسی و سیاست دولت متبوع خود عمل نموده که در صورت نیاز و ضرورت نیز توانایی اعمال قدرت در راستای به‌دست آوردن و حفظ منافع ملی در عرصه دریاها را خواهد داشت. نیروی دریایی با اعزام ناوگان‌های مختلف به کشورهای دوست و همسایه در خاور دور و نزدیک، دریای مدیترانه، دریای خزر و ... پیام صلح و دوستی جمهوری اسلامی ایران را به جامعه بین‌المللی و سایر کشورها رسانده است؛ برای نمونه در سال ۱۳۹۸ ناوگروهی با حضور دانشجویان دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره) به کشور اندونزی اعزام گردید (پایگاه اطلاع‌رسانی نداجا).

۲-۴-۲- دیپلماسی دفاعی دریایی، مکمل سیاست خارجی

ارتقای دیپلماسی دفاعی باعث خواهد شد ضعف‌های دستگاه دیپلماسی کشور هم کاسته شده و با همراهی و هماهنگی میان مسئولان دستگاه دیپلماسی و مسئولان دیپلماسی دفاعی کشور، اقتدار ایران افزایش یابد. تأمین دفاع ملی، مستلزم به‌کارگیری مجموعه‌ای از منابع قدرت ملی در ابعاد نرم‌افزاری و سخت‌افزاری است که در آن میان، تسلیحات نقش و جایگاهی مهم دارد. پیوند فعالیت‌های دفاعی و نظامی با فعالیت‌های دیپلماتیک می‌تواند یک ابزار به هم پیوسته و عظیم قدرت ملی را به نمایش گذارد (ساعد، ۱۳۸۹: ۹۰). راهبرد دیپلماسی دفاعی در دریا توسط نیروی دریایی پیگیری می‌شود که این مهم بارها توسط فرماندهان نیروی دریایی ارتش بیان شده است. برای نمونه در دوره‌ای که وزارت امور خارجه مشغول انجام مذاکره در خصوص مسائل هسته‌ای کشور بود، فرماندهان نیروی دریایی راهبردی ارتش ج.ا.ا و معاونان این نیرو به بیش از ۲۰ کشور مختلف دریایی سفر کردند و با شرکت در نشست‌های مختلف ضمن تبیین مواضع جمهوری اسلامی و دفاع از آن در دیپلماسی دفاعی و بازدارندگی بسیار مؤثر بوده‌اند. در مقابل نیز نیروهای دریایی کشورهای مختلف از قبیل عمان، قزاقستان، نامیبیا، پاکستان، هند و ایتالیا به ایران سفر کرده‌اند. در سال ۱۳۹۸ نیز فرماندهان نیروی دریایی چین و روسیه به ایران سفر نموده‌اند (پایگاه اطلاع‌رسانی نداجا).

۲-۵-۲- انجام رزمایش‌های دریایی مشترک

برگزاری رزمایش‌های مشترک دریایی با سایر کشورها، اقدام مؤثری در بهره‌برداری از همکاری‌ها و مقابله مشترک با تهدیدهای نظامی را به بوته آزمایش می‌گذارد. ضمن اینکه این رزمایش‌ها به‌منزله تبدیل نقش دفاعی از اقدام انفرادی به ظرفیت اقدام کنشی و واکنشی دو یا چندجانبه است (ساعد، ۱۳۸۹: ۹۵). از جمله این رزمایش‌ها می‌توان به رزمایش مشترک با نیروی دریایی عمان در دریای عمان به صورت هر ساله در خصوص امداد و نجات و مدیریت تنگه هرمز، رزمایش مشترک با نیروی دریایی پاکستان، تمرین مشترک نظامی با ناوگروه روسیه، رزمایش مشترک با چین در حوزه فنی و امداد و نجات، و برنامه‌ریزی و اجرای رزمایش‌های سالیانه ولایت در منطقه تحت مسئولیت نیروی دریایی جمهوری اسلامی ایران اشاره کرد. همچنین در سال ۱۳۹۸ رزمایش امنیت دریایی را با حضور کشورهای حاشیه اقیانوس هند در دریای عمان برگزار نمود. علاوه بر این، رزمایش مشترک امنیت دریایی با حضور چین و روسیه نیز در سال ۱۳۹۹ اجرا گردید (پایگاه اطلاع‌رسانی نداجا).

۲-۲-۶-مقابله با دزدان دریایی؛ اقدام در راستای صلح و امنیت بین‌المللی

رشد فزاینده دزدی دریایی در سال‌های اخیر به‌خصوص در سواحل سومالی، واکنش‌های جهانی گوناگونی را به دنبال داشته است. جمهوری اسلامی ایران برای نخستین بار در ۲۰ دسامبر ۲۰۰۸، یکی از ناوهای جنگی خود را به‌منظور گشت‌زنی در آب‌های خلیج عدن و حفاظت از نفتکش‌ها، کشتی‌های تجاری و لنج‌های صیادی ایرانی به منطقه شاخ آفریقا اعزام نمود و تاکنون ۶۹ ناوگروه خود را به این منطقه گسیل داشته است. نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران در مناطق مذکور بیش از ۳۰۰۰ فروند کشتی تجاری و نفتکش را اسکورت کرده و بیش از ۲۰۰ مورد با انبوه قایق‌های دزدان دریایی درگیری شدید داشته و توانسته است مأموریت خود را به خوبی انجام دهد. این عوامل اقتداری در عرصه بین‌المللی، همگی در توسعه دیپلماسی دفاعی دریایی و برجسته‌سازی هویت، تأثیر بسزایی دارند؛ به‌طوری که این عمل تحسین کشورهای منطقه و سازمان‌های دریایی را در پی داشته است. «سازمان بین‌المللی دریانوردی در آذر ماه سال ۱۳۸۸ در جلسه‌ای که در لندن برگزار شد تعداد چهار لوح تقدیر به ندادا اهدا نمود» (سیاری، طحانی، ۱۳۹۴: ۲۵۶). شورای امنیت سازمان ملل متحد نیز در قطعنامه ۱۹۵۰، از برخی کشورها از جمله جمهوری اسلامی ایران بابت سرکوب دزدی دریایی و حفاظت از کشتی‌های آسیب‌پذیر ترانزیت در سواحل سومالی تقدیر و تشکر می‌نماید. همچنین شورای امنیت در قطعنامه ۲۰۲۰ از تلاش‌های صورت گرفته ایران به‌علت استقرار ناوها و ادوات نظامی جهت مقابله با بحران دزدی دریایی در کنار کشورهایی از قبیل چین، هند، ژاپن، مالزی، کره جنوبی، روسیه، یمن و عربستان قدردانی نمود (سیفی، کریمی، ۱۳۹۶: ۶۳۰).

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

آنچه تحقق منویات مورد نظر رهبر انقلاب را در عرصه دریا امکان‌پذیر می‌ساخت، سوق دادن نیروی دریایی به سمت سواحل مکران و حضور نیروی دریایی ارتش در آب‌های آزاد و بین‌المللی بود که ضرورت این مسأله در وهله اول ایجاد امنیت برای کشتیرانی جمهوری اسلامی ایران در خلیج عدن و شمال اقیانوس هند بوده و در وهله دوم گسترش اقتدار سیاسی و حق‌طلبانه نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران در آب‌های بین‌المللی و آزاد جهان است که منجر به عزت ملی و در نهایت شأن بین‌المللی می‌گردد. دیپلماسی دفاعی دریایی نیروی دریایی راهبردی منجر به خروج دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران از سیاست‌های انقباضی و تحریمی کشورهای غربی گردیده و نیز انتقال پیام صلح و دوستی و توسعه روابط سیاسی جمهوری اسلامی ایران شده است.

در طول چند سال اخیر فعال‌سازی دیپلماسی دفاعی دریایی ایران موجب تقویت سیاسی خارجی و افزایش امنیت ملی ایران شده است؛ از جمله دستاوردهای این دیپلماسی: دور کردن تهدید جنگ از مرزها، امکان دیدبانی تحرکات دریایی رقبا، آمادگی فعال و همیشگی در برابر تهدیدها، افزایش قدرت چانه‌زنی سیاسی با سایر قدرت‌های بین‌المللی، افزایش امکان مشارکت در مأموریت‌های بین‌المللی، شرکت در فعالیت‌های بین‌المللی تحت نظارت سازمان ملل متحد، بازدارندگی دریایی، تأمین امنیت فعالیت اقتصادی در اقیانوس‌های جهانی و افزایش تجارت جهانی، استفاده جامع از نیروی نظامی و دریایی در هنگام بروز تهدید، نزدیک شدن به مواضع دشمن و افزایش برد برای آسیب زدن به کانون تهدید، مبارزه با دزدان دریایی، تأمین امنیت کشتیرانی و توسعه و نوسازی صنعت نظامی-دریایی جمهوری اسلامی ایران شده و ادامه آن می‌تواند نقش بسزایی در پیشبرد و حفاظت از منافع ملی داشته باشد. آنچه مسلم است روند توجه تمامی نهادهای دولتی و لشکری به سمت دریا به‌ویژه سواحل مکران و دریای آزاد در طول چند سال گذشته افزایش یافته است و این تنها حاصل به‌کارگیری تدابیر رهبر انقلاب توسط نیروی دریای بوده است و به‌کارگیری این تدابیر دستاوردی جز عزت ملی و شأن بین‌المللی در بر نخواهد داشت. در نهایت پیشنهادهایی به‌منظور استلزام‌های توسعه دیپلماسی دفاعی دریایی ارائه می‌گردد:

- اعزام افسران ارشد نیروی دریایی به‌عنوان وابستگان نظامی به کشورهای دریایی جهان
- ایجاد پایگاه‌های نظامی در کشورهای خارجی به‌ویژه بنادر حساس و نقاط استراتژیک جهان از جمله سوریه، لبنان، عراق، یمن، کشورهای افریقایی و کشورهای آمریکای لاتین.
- استقرار سامانه‌ها و سپر دفاعی موشکی در سواحل مکران و قلمروهای دریایی
- توسعه و به‌کارگیری فناوری‌های نوین دریایی

منابع

الف) منابع فارسی

- بیانات حضرت امام خامنه‌ای (مدظله). قابل دسترسی در سایت: www.khamenei.ir
- اعظمی، هادی و فرشته منش، طیبه (۱۳۹۱). «نیروی دریایی راهبردی و توسعه سواحل مکران»، اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران، چابهار.
- انعامی علمداری، سهراب (۱۳۸۵). «دیپلماسی دفاعی اروپا»، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال چهارم، شماره ۱۴، زمستان.
- انعامی علمداری، سهراب (۱۳۸۹). «دیپلماسی دفاعی اروپا»، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال هشتم، شماره ۳۱، زمستان.
- پایگاه اطلاع‌رسانی نیروی دریایی راهبردی ارتش، قابل دسترسی در سایت: <https://aja.ir/nedaja>
- جهانی‌راد، حجت‌ا... (۱۳۹۱). «نقش نیروی دریایی راهبردی در تامین امنیت مرزهای دریای عمان»، اولین همایش ملی توسعه سواحل مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران.
- ساعد، نادر (۱۳۸۹). «دیپلماسی دفاعی: تأملی شناختی و کاوش در مبادی»، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال هشتم، شماره ۳۱، زمستان.
- ساعد، نادر (۱۳۸۹). «دیپلماسی خلع سلاح در پرتو الزام‌های بیلماسی دفاعی ج.ا.ا.»، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال هشتم، شماره ۳۰، پاییز.
- ساعد، نادر و علیدوستی، قاسم (۱۳۹۰). «دیپلماسی دفاعی تطبیقی و ترسیم سازواره الگوی مدیریت آن در ج.ا.ا.»، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال نهم، شماره ۳۴، پاییز.
- سیاری، حبیب‌الله و خان‌زادی، حسین (۱۳۹۱). **تنگه‌های راهبردی جهان**، تهران: دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی نیروی دریایی ا.ج.ا.ا.
- سیاری، حبیب‌الله و طحانی، غلام‌رضا (۱۳۹۴). **راهبردها و قدرت دریایی**، تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی نیروی دریایی ارتش جمهوری اسلامی ایران.
- سیفی بهزاد و کریمی بیرگانی، فرزاد (۱۳۹۶). «عملکرد سازمان‌های دریایی جمهوری اسلامی ایران در مقابله با دزدی دریایی در پرتو تحولات حقوق بین‌الملل»، **مجموعه مقالات همایش ملی ایران و حقوق بین‌الملل صلح و امنیت منطقه‌ای**، انتشارات دانشگاه قم.
- سیفی، بهزاد و نصرآبادی، ام لیلیا (۱۳۹۸). «تجسس و نجات دریایی توسط کشتیهای جنگی از منظر حقوق بین‌الملل با تأکید بر عملکرد نداجا»، **فصلنامه علمی علوم و فناوری دریا**، شماره ۹۲، زمستان.
- صفوی (۱۳۹۳). «عمق بخشی به دفاع از انقلاب در فراتر از مرزهای ایران نتیجه تدابیر رهبر انقلاب است»، **همایش تبیین اندیشه‌های دفاعی امام خامنه‌ای**.

علیدوستی، قاسم (۱۳۸۸). **دیپلماسی دفاعی و کارکرد آن در دولت نهم، در: مبانی حکمی و سیاست عملی دولت نهم در روابط بین‌الملل**، مرکز پژوهش و اسناد ریاست جمهوری، تهران، اردیبهشت.

علیدوستی شهرکی، قاسم و رحمتی پور، لیلا (۱۳۹۷). «رابطه دیپلماسی دفاعی و سیاست خارجی (رهیافت نظری و سازوکار سیاستگذاری)»، **سیاست دفاعی**، شماره ۱۰۲، بهار.

قهرمان پور، رحمان (۱۳۸۵). «اهداف و سطوح دیپلماسی دفاعی»، **فصلنامه راهبرد دفاعی**، سال چهارم، شماره ۱۴، زمستان.

کرمی، جهانگیر (۱۳۸۴). «محیط امنیتی خاورمیانه و سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران»، **مجله سیاست دفاعی**، شماره ۵۲، ۵۳، پاییز و زمستان.

میرزائی، سیداحمد؛ غریب‌آبادی، کاظم و رضاییان پور، محمد هادی (۱۳۹۳)، «دیپلماسی دفاعی نوین انگلستان و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، **فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی**، شماره ۲۱، زمستان.

(ب) منابع انگلیسی

Bergdahl Jonsson, Niklas (2008). **Legal Issues on Self-Defense and Maritime Zones in Naval Operations**, Master thesis, FACULTY OF LAW University of Lund, Spring.